

USMENA I PUČKA KNJIŽEVNOST KAMENSKOGA U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU

Matić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:057539>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**USMENA I PUČKA KNJIŽEVNOST KAMENSKOGA U
ETNOLOŠKOM KONTEKSTU**

MARIJA MATIĆ

SPLIT, 2022.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**USMENA I PUČKA KNJIŽEVNOST KAMENSKOGA U
ETNOLOŠKOM KONTEKSTU**

Studentica

Marija Matić

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2022. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Predaje.....	5
2.1. Mitske predaje.....	5
2.1.1. Vile.....	5
2.1.1.1. Devedeset devet vila	5
2.1.1.2. Vile i žito.....	6
2.2. Povijesne predaje	6
2.3. Hajduci.....	8
2.3.1. Andrijica Šimić	8
2.3.2. Šimićevo skriveno blago.....	8
2.4. Etiološke predaje.....	9
2.4.1. Buško jezero.....	9
2.4.2. Planina Kamešnica.....	9
3. Osvrt na crkveno-pučku baštinu	10
3.1. Došašće	10
3.1.1. Sveta Barbara	10
3.1.2. Sveti Nikola – biskup.....	11
3.1.3. Očići i Materice.....	11
3.1.3. Sveta Lucija	12
3.1.4. Badnjak	13
3.2. Kalandora	14
3.3. Cvjetnica	14
3.4. Sveto trodnevlje	15
3.5. Uskrs	16
3.6. Sveti Petar Apostol	17
4. Kosidba	17
5. Pučke pjesme	18
6. Ganga	28
7. Poslovice	31
Rječnik	32
8. Zaključak.....	34
Izvori.....	36

Vlastiti terenski zapisi.....	36
Popis kazivača.....	36
Literatura.....	36
USMENA I PUČKA KNJIŽEVNOST KAMENSKOGA U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU	39
Sažetak.....	39
ORAL AND FOLK LITERATURE OF KAMENSKO IN ETHNOLOGICAL CONTEXT.....	40
Summary	40

1. Uvod

Etnološka istraživanja imaju veliku ulogu u proučavanju kulture, običaja i razvoja određenog naroda u cijelini. Proučavajući materijalna, duhovna i socijalna dobra otkrivamo potpuni pregled razvoja neke društvene skupine. Pučka i usmena književnost jedna je od grana književnosti koju proučava etnologija.

U vremenu velike dominacije *Seljačke stranke* predvođene braćom Radić, u Hrvatskoj se početkom 20. stoljeća usmena književnost nazivala i pučkom književnošću.¹ „Međutim, pučku i usmenu književnost treba razlikovati. Sastav usmene književnosti čine: lirska poezija, epska poezija, priče (pripovijetke), drama (folklorno kazalište), retorički (usmenogovornički) oblici i mikrostrukture (poslovice, zagonetke).“²

„Terminom pučka književnost obuhvaćaju se književni proizvodi unutar pisane književnosti koji su namijenjeni širim društvenim slojevima (pučki kalendari, leci, poučna štiva, pustolovni, viteški i drugi romani, pa čak i reklame u časopisima).“³ Pučki tekstovi, za razliku od usmene književnosti koja je vezana uz tradiciju, opisuju svakodnevnicu.

Usmena i pučka književnost ima vrlo važnu ulogu u očuvanju običaja, identiteta, tradicije i prikazivanju svakodnevnog života nekog mjesta ili sela te je u tom smislu vrlo važna i za Kamensko.

Kamensko je smješteno u Splitsko-dalmatinskoj županiji te je udaljeno dvadesetak kilometara od Trilja, na samoj granci s Bosnom i Hercegovinom. Posljednjih trideset godina selo bilježi stalni pad broja stanovnika i danas broji stotinjak mještana. Žitelji Kamenskoga većinom se bave stočarstvom i poljoprivredom, a kršovit i nepristupačan teren prislio je Kamenjane da zemlju obrađuju i u Buškom blatu. Stanovnici Kamenskoga su zbog toga u kulturološkom smislu vezani za Buško blatski kraj te tom pogledu dijele mnoge običaje i sličnosti sa stanovnicima tog područja.

¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet, Sveučilišta u Splitu, 2008, str. 11.-12.

² Isto, str. 12.

³ Vidiček, Biljana. Stilistička analiza narodnih i pučkih lirskih pjesama. *Nova Croatica*. 5 [35](5 [55]), str. 241.

2. Predaje

„Predaja je vrsta priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja.“⁴ Motivski i tematski predaje se mogu podijeliti na: povijesne predaje, etiološke predaje, eshatološke predaje, mitske (mitološke predaje), demonske (demonološke predaje) i pričanja iz života.⁵

2.1. Mitske predaje

Mitske predaje vezane su najčešće uz priče o vilama te povijesnim osobama za koje se vjerovalo da posjeduju nadnaravne moći. Karakteristika mitskih predaja jest razrađena fabula i pripovijedanje u obliku memorata. U hrvatskim povijesnim predajama mitske, odnosno nadnarvane osobine pripisivale su se povijesnim ličnostima, a među njima najznačajniji su Marko Kraljević, Janko Sibirjanin, Mijat Tomić, Stojan Janković, Andrijica Šimić.⁶

2.1.1. Vile

Priče o vilama prisutne su ne samo u hrvatskoj književnosti, nego i u svim svjetskim književnostima i mitologijama. Rusi i Česi vile nazivaju Rusaljkama, dok se kod Slovenaca taj naziv koristi za vodene vile. U Hrvatskoj je naziv Rusalije povezan s kraljicama ljeljama. Različite priče pojavljuju se vezano uz nastanak vila. Vjerovalo se da su nastale od Adma i Eve koji su Bogu rekli da imaju šestero djece, a drugih šest su zatajili i upravo od tih šest zatajenih nastale su vile. Jedno od češćih vjerovanja jest da su vile zapravo duše umrlih ili ubijenih djevojaka ili djece, postoji i priča da su nastale kao posljedica ljudskih grijeha. Većinom su opisivane kao iznimno lijepe i mlade djevojke plave kose, ali s magarećim ili konjskim kopitom ili kozjim papkom.⁷

2.1.1.1. Devedeset devet vila

⁴ Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet, Sveučilišta u Splitu, 2008. str. 273.

⁵ Isto, 273.

⁶ Isto, str. 429.

⁷ Dragić, Marko. "Vile u tradicijskim pričama šibenskog i splitskog zaleđa." *Godišnjak: Titius*, br. 10 (2017): 219.-224.

Česte su predaje o zavelimskim vilama. U nekim predajama spominje se sedamdeset sedam, a u nekim devedeset devet:

Postoji predaja o zavelimskim vilama. Prema kojoj je bilo devedesetdevet vila, a isto toliko je bilo i vrela hladne i čiste vode na Zavelimu. Bile su lipe, ali su krile magareće noge. Prema ljudima su bile uglavnom dobre, samo su znale odvoditi zgodne muškarce i držati ih do sedam godina. Vile su često krale i konje i jahale ih do iznemoglosti, a konji bi se vraćali sa isprepletenom grivom u stotine sitinh pletenica. Ljudima je to dojadilo i pozvali su svećenika iz Sarajeva da ih zakune i on ih je zakleo na sto godina. Samo jednu nije zakleo i to onu koja ga je molila jer je bila sakata. Od tada ih ljudi nisu vidjeli. Poslije su ljudi sagradili na Zavelimu zavjetnu kapelicu posvećena je Srcu Isusovu u koj se održava misa na blagadan Srca Isusova.⁸

2.1.1.2. Vile i žito

U hrvatskoj usmenoj književnosti čest je motiv o vilama koje su konjima noću sapletale grive koje nitko nije mogao razmrsiti:

Liti kad bi se vrlo žito na guvnu, na srid guvna bila je stožina za koju su se vezali konji i oni bi kružii po žitu dok se nebi izvrla. Nakon toga je tribalo to žito pribacit, onda bi se žito drvenim lopatama bacalo u zrak i vitar bi nosijo plivu, a na hrpi bi stajalo čisto žito. Taj posa se uglavnom radijo kad bi bilo malo vitra. U tim litnim noćima, ljudi su pričali da bi vile dolazle na guvno i igrale kolo. Nakon vilina kola nastaja je krug utaban oko cilog guvna.⁹

2.2. Povijesne predaje

Hrvatske povijesne predaje tematiziraju povijesne događaje i osobe. Povijesne predaje mogu se podijeliti na: agrafijsku epohu, doba drevnih Grka, ilirsko i rimsko doba, starohrvatsko doba, epoha od ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara (925.- 1463.), epoha osmanske vladavine (1463.- 1878.), period od konca 19. stoljeća do 1914. godine, razdoblje između dva svjetska rata (Jugoslavija 1918.-1990.), ephoa SFRJ (1945.-1990.) i period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.¹⁰

⁸ Zapisala sam 2019. godine u Kaštelima. Kazivala mi je Mira Matić, (djevojačko Šapina) rođ. 1964. godine.

⁹ Zapisala sam 2019. godine u Kaštelima. Kazivao mi je Stipe Matić, rođ. 1957. godine.

¹⁰ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet, Sveučilišta u Splitu, 2008. str. 274.

2.2.1. Patnje, progoni i stradanja kršćana za vrijeme osmanske okupacije

Pad Bosne 1463. i Hercegovine 1482. godine početak je ne samo apsolutne nadmoći i vladavine Osmanlija, nego i početak sve većih patnji, progona i stradanja kršćanskog puka koji je već do tada godinama trpio zlodjela osmanskih osvajača.

Godine 1420. godine sultan Murat II. uvodi danak u krvi kojem je glavni cilj bilo prikupljanje kršćanskih dječaka iz osvojenih zemalja za stvarnja elitne vojne postrojbe zvanih janjičari. To je ujedno bio i jedan od načina oporezivanja, a provodio se svako pete godine. Roditelji su pokušavali sve što je bilo u njihovoj moći samo da spase svoju djecu. Oženjene mladiće nisu odvodili, tako da su roditelji svoju djecu ženili već u dobi od deset godina. Često su njihovi sumještani koji su bili prešli na Islam, podvalom slali svoju djecu u zamjenu za kršćansku jer su se nadali njihovom probitku i uspjehu u janjičarima. Ova praksa provodila se sve do početka. 18. stoljeća i do kraja istoga poptuno je izumrla.¹¹

Uz Danak u krvi, Pravilo prve bračne noći još je jedan od teških zuluma kršćanskog naroda na području osmanske okupacije. Odnosilo se na pravo turskih aga na razdjevičenje djevice.

Begov ili agin predstavnik bi na dan udaje posjetio kršćansku mladu i odveo ju aginjoj ili begovoj kući i tu bi provela dan i noć. Djeca koja su začeta s Turčinom bacna su u jamu. Ako nebi bilo djetata, djevojke su se vraćale odmah mužu, ali bilo je slučajeva da su djecu rađale u braku.¹²

Djevojke su već u ranom mladenaštvu u dobi od 12 do 15 godina na svojim rukama tetovirale križeve. Na taj način su se zaštitili od Turaka i vjerovale su da ih jedino vjera u Boga može spasiti.¹³

Na Kamenskom je običaj bio da mlade djevojke osim križeva, tetoviraju i svoje ime. Ova tradicija ostala je sačuvana u selu sve do kraja 40-ih godina 20. stoljeća:

*U Vinci se nalazi Bilobrkova pećina za koju se govori da je narod pred strahom od Turaka tu sakrio svoju crkvu. Ljudi danas čuju tu zvukove crkvenih zvona, a nekada davno u njoj se stvarno i je održavala misa.*¹⁴

¹¹ Dragić, Marko. Dank u krvi u romanu na Drini ćuprija i suvremenom pripovijedanju. *Hum*, br. 8 (2012) str. 123.-139.

¹² Isto, 294.-295.

¹³ O tome više: Marko Dragić, *Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 379-411.

¹⁴ Zapisala sam 2019. godine. Kazivala mi je Mira Šapina (djevojačko Đikić), rođ. 1971. godine.

2.3. Hajduci

Izraz hajduk ima korijen u mađarskom jeziku te dolazi od riječi *hajdu* što označava naoružanog vojnika ili profesionalnog plaćenika bez vlastite imovine.¹⁵

„Porast redovitih i izvanrednih nameta, te brojnih zlouporaba vladajućih struktura nauštrb raje sve je više utjecalo na odmetanje seljaka u hajduke, tako da će upravo u osmanskom razdoblju hajdučija doseći svoj najveći zamah.“¹⁶

Hajdučija se spominje u povijesnim izvorima 1550. godine u zapisima putopisca Zene. U literaturi se javljaju različita mišljenja o hajducima, neki ih smatraju razbojnici, a drugi ih slave i drže za borce protiv turskog okupatora. Postojali su hajduci zulumčari (turski hajduci), hajduci osvetnici, hrvatski i srpski hajduci razbojnici i muslimanski hajduci osvetnici.¹⁷

2.3.1. Andrijica Šimić

Andrija Šimić rođen je u hercegovačkom selu Alagovcu pokraj Gruda 22. studnoga 1833. godine, od oca Ivana i majke Ive rođene Milas. Andrijičin otac Ivan bio je kmet hađži Mahmuda Tikvine iz Mostara te je Andrijica s četrnaestogodišnjak poslan na službu Tikvini u Mostar. Andrijica je proveo deset godina radeći kao agin sluga, četiri je godine čuvao stoku, a preostalih šest izučavao pravljenje noževa i pušaka. Zvali su ga Andrijica jer je bio niska rasta, a iako je bio nemirna duha, imao je poseban osjećaj za pravdu i poštenje.

2.3.2. Šimićevo skriveno blago

Čest motiv u usmenoj književnosti je skriveno blago značajnih povijesnih osoba. Pripovijeda se i o skrivenom blagu Andrijice Šimića:

Godine 1870. hajduk Andrijica Šimić bježeći od austrijskih i turskih vlasti sakrio se pod Zavelim. Međutim bio je otkriven, kad se spustio u Roško Polje tu su ga napali turski konjanici. Došlo je do okršaja i Andrijica i njegova družina povukli su se u Zavelim. On

¹⁵ Pinjuh, Dijana. Hajdučija u Hercegovini u 18. stoljeću. *Hercegovina*, br.5 (2019): str. 116.

¹⁶ Isto, 116.

¹⁷ Dragić, Marko. Hajučki Harambaša Andrijica Šimić po čijim je vrlinama nazvan HNK Hajduk. *Kulturna baština* br. 46 (2020), str. 292.-293.

je na svojim leđima iznio i ranjenog hajduka Krajinu. Htio je ranjeniku naći konja i tako je ponovno upao u zasjedu, pa je onda u žurbi ipod neke bukve zakopao blago. Kako narod kaže kad bi se čovjeku posrećilo mogao bi steći pravo bogatstvo.¹⁸

2.4. Etiološke predaje

Osnovni cilj etioloških predaja jest pomoću povijesnih predaja i osoba objasniti nastanak naziva određenih lokaliteta, mjesta, pokrajina, grobalja, imena i prezimena, nastanak čatrnja, potoka, jezera, vrela i rijeka.¹⁹

2.4.1. Buško jezero

Buško jezero najveće je umjetno akumulacijsko jezero u Europi nastalo potapanjem Buškog blata početkom 70-ih godina 20. stoljeća. Potapanje Buškog blata osiguralo je dovoljnu količinu vode za proizvodnju električne energije, no upravo je to uzorkovalo sve veća iseljavanja stanovnika. Potapanjem je pod vodom ostalo svo plodno tlo koje stanovnicima sela buško blatskog kraja bilo osnovni izvor prehranjivanja obitelji. Osim što je bilo izrazito plodno, bilo je pogodno i za bavaljenjem stočarstvom.

Kad se usred litnih vrućina razina jezera spusti, ukaže se zelena površina polja, a usrid njega jedan veliki pješćani sprud. Mi ga nazivamo Prisap ili Kraljičin nasip. Jer je tu nekad davno stolovala kraljica Buga koja je dala sagraditi taj nasip dok je Buško Blato bilo prvo jezero i tako je velik dio polja osušila. Po njoj je cilo Buško Blato, to jest Jezero dobilo naziv.²⁰

2.4.2. Planina Kamešnica

Planina Kamešnica nalazi se na graničnom području, između Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Najveći vrh Konj nalazi se u Bosni i Hercegovina, dok se u Hrvatskoj po visini ističe vrh Glavaš. Selo Kamensko nalazi se podno Kamešnice i na samoj planini nalaze se mnogi vrtli, doci i lokve mještana Kamenskoga od kojih se mnogi teritorijalno nalaze na

¹⁸ Zapisala sam 2019. godine u Roškom Polju. Kazivao mi je Ante Sučić, rođ. 1951. godine.

¹⁹ Marko Dragić, *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 23.

²⁰ Zapisala sam 2019. godine u Podhumu. Kazivao mi je Tihomir Perković: rođ. 1972. godine.

bosansko-hercegovačkoj strani planine. Među više vrhova Kamešnice nalazi se vrh Potajnica uz koju se vežu etiološke predaje:

Kamešnica ima više vrhova, a jedan od njih je i Potajnica. Postoje tri predaje o porijeklu imena Potajnica. Prva predaja kaže da izvor na Potajnici, za vrijeme ljetnih suša presuši, nestane to jest potaji se pa otud naziv Potajnica. Čak i najstarijim mještanima nije poznato da je izvor ikad presušio pa je istinitost ove legende manje vjerojatna.

Druga predaja kaže da se u blizini izvora potajno bez znanja njihovih roditelja sastajalo dvoje zaljubljenih, lijepa djevojka iz Podhuma i jedan Dalmatinac iz Voštana. Budući da su protiv njihove veze bile njihove obitelji dvoje zaljubljenih se objesilo na bukvi blizu izvora.

Prema trećoj predaji u blizini izvora su se sastajali hajduci koji su tu pritajeno od pogleda turske vojske trgovali i dogovarali nove hajdučije na ovim prostorima. Ova zadnja legenda je najvjerojatnija i najbliža istini, jer nedaleko od Potjanice nalazi se Šimića pećina koja je dobila ime upravo po hajduku Andriji Šimiću koji je operirao upravo po ovom području.²¹

3. Osvrt na crkveno-pučku baštinu

3.1. Došašće

Došašće se u kršćanskoj tradiciji slavi od početka 4. stoljeća. Drugi naziv za Došašće jest advent i dolazi od latinske riječi *adventus*, -us što u prijevodu znači početak, dolazak ili dohod. Došašće simbolizira radnosno iščekivanje Isusova rođenja. Četri nedjelje od kojih se sastoji Došašće, simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta i Isusova dolaska.²² Za zadnje tri nedjelje Došašća postoje i posebni nazivi: Prvo čelo Božića, Meterice i Očići. Svaka od te tri nedjelje Došašća posebno se obilježava.

3.1.1. Sveta Barbara

Blagadan svete Barbare obilježava se 4. prosinca. Barbara je rođena u Heliopolisu ili u Nikomediji u Maloj Aziji najvjerojatnije u 3. stoljeću. Barbarnin otac bio je poganin, ali ju je volio i od straha da ju netko oženi, dao ju je zavoriti u bogato opremljenu kulu. Barbara je u

²¹ Zapisala sam 2019. godine u Podhumu. Kazivao mi je Tihomir Perković, rođ.1972. godine.

²² Dragić, Marko. Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata. *Crkva u svijetu* 43. br. 3 (2008.): 415.

međuvremenu prihvatila kršćanstvo. Simbolično na kuli su bila tri prozora koja označavaju Oca, Sina i Duha Svetoga. Saznavši da se Barbara obratila na kršćanstvo, otac ju je dao pogubiti. Oca je kasnije usmrtio grom, a Barbaru se danas slavi kao zaštitnica od nesretnog slučaja, iznenadne smrti, a zazivaju je u pomoć vojnici i vatrogasci.²³

Na Prvo čelo Božića - sveta Barbara 4. prosinca sije se u posudu žito, pšenica u koju se kasnije na Badnjak stavlja Trojstvo, to jest tri božićne svijeće.

3.1.2. Sveti Nikola – biskup

Sveti Nikola rođen je najvjerojatnije krajem 3. stoljeća u pokrajini Lyciliji u Maloj Aziji. Roditelji svetog Nikole umrli su dok je on bio mali, Nikola je kasnije cijeli svoj imetak razdijelio sirotinji. Zaredio ga je njegov stric te je nakon ređenja odabrao samački život, iako se vjerovalo da će odmah naslijediti stričev biskupski položaj. Nikola je ipak na kraju postao biskup, naslijedivši stričeva naslijednika. Uz život svetog Nikole vežu se mnoge legende, jedna od poznatijih je ona u kojoj je sveti Nikola čovjeku koji je izgubio sav imetak ubacivao noću novčiće kroz prozor kako bi spasio njegove kćeri od prostituiranja. Sveti Nikola zaštitnik je djece, pomoraca, neudanih djevojaka, studenata, farmaceuta, siromaha i pekara. Blagdan svetog Nikole obilježava se 6. sjećanja.²⁴

U novije vrijeme običaj je da se za svetog Nikolu i svetu Luciju darivaju djeca, dok je prije darivanje djece bilo isključivo vezano za Materice i Očiće.

3.1.3. Očići i Materice

Treća nedjelja Došašća obilježava se kao dan majki, a taj dan poznatiji je pod nazivom Materice. Za blagdan Materica običaj je bio djeca i muškarci čestitaju blagdan ženama, majkama, bakama i tetkama. Nakon čestitanja djeca bi dobivala darove, najčešće su to bili: orasi, lišnjaci, bajami, suhe smokve, jabuke, vunene čarape, terluke, a danas se djecu dariva najčešće slatkišima.

²³ Dragić, Marko. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*. Nova prisutnost XIII, br.2 (2015). 142.-149.

²⁴ Dragić, Marko. *Sveti Nikola – Biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*. Ethnologica Dalmatica, br. 22 (2015). str. 6.-8.

Ovu pjesmu djeca su pjevala svojim majkama i bakama:

Valjen Isus, gazdarice! Čestitam ti materice!

Ja sam došo znaš, da mi nešto daš.

Ja sam došo priko mora, da mi dadeš koji oraj,

snašla me je neka muka, daj ti meni i jabuka.

Ja sam došo priko strane, da mi dadeš malo hrane.

Ja sam došo priko polja, da ti bude bolja volja.

Vidio sam i ovaca, da mi dadeš i novaca,

a i sira kad bi dala reko bi ti puno fala,

jer su danas materice moja draga gazdarice.²⁵

Četvrtu nedjelja Došašća obilježava se kao dan očeva ili drugim nazivom Očiči.

Običaj je bio da djeca ocu čestitaju Očiče, a on se mora iskupiti, to jest treba darovati djecu.

Darovi su uglavnom bili isti kao i za Materice.

Djeca bi ocu rekla:

Valjen Isus, ćaća! Sretni ti Očiči!

Čime ćeš nas darovati,

S čime ćeš nas počastiti?²⁶

3.1.3. Sveta Lucija

Sveta Lucija rođena je u Sirkuzi u Italiji 284. godine u vrlo bogatoj obitelji. Kada se njezina majka teško razboljela, Lucija je s majkom hodočastila na grob svete Agneze. Na grobu se Luciji ukazala sveta Agneza i objavila majčino ozdravljenje. Lucijin mladić prijavio je vlastima da je kršćanka, te je Lucija mučena i umrla je mučeničkom smrću. Svetoj Luciji kao krajnji cilj mučenja iskopane su oči i ona se danas smatra zaštitnicom očiju. Blagdan svete Lucije časti se 13. prosinca. Ime Lucija dolazi od latinske riječi lux.svjetlo, što možemo

²⁵ Zapisala sam 2019. godine. Kazivala mi je Jela Šuća (djevojačko Šarić), rođ. 1959. godine

²⁶ Zapisla sam 2019. godine u Kaštelima. Kazivao mi je Stipe Matić, rođ. 1957. godine.

povezati s očima kojih je sveta Lucija zaštitnica.²⁷ U novije doba mala djeca se darivaju i za blagdan svete Lucije.

3.1.4. Badnjak

Badnjak ili drugim nazivima Badnjica, Badnji dan ili Bonji dan, dan je uoči Božića. Naziv Badnjak dolazi iz starocrkvenoslavenskog jezika od glagola *bъdeti* koji znači bdjeti i pridjeva *badar* što znači razbuditi. Folklorni običaji povezni uz Badnjak u Hrvatskoj su vrlo bogati. Badnjak možemo podijeliti na tri dijela: Badnje jutro, Badnji dan i Badnja večer. Karakteristični običaji su unošenje badnjaka, posipanje slamom, kićenje jelke, zdravice, čestitarski ophodi, odlak na polnoćku.²⁸

Za Božić se pripremalo najbolje što se moglo za ta vrimena. Kupovalo se vino, rakija, pekli su se suvi kolači, jednostavni, ali ukusni. Za dicu bi se pripremilo nešto lišnjaka, orasa, bajama, a i suvih smokava. Sredinom dvanestog miseca klala se prasad i ovca i to se meso sušilo. Tako se za Božić uglavnom kuvalo suvo meso i kiseli kupus. Na Badnjicu bio je post i nemrs. Kuvalo se posno, grah ili nešto drugo jušno.²⁹ Navečer kad bi zvonila Zdravomarija, skupili bi se svi u kući i najstrajji član obitelji unosio je u u kuću badnjake. To su bila tri drveta s urezanim križem. Ulazio bi na vrata i govorio "Valjen Isusu i Marija, na dobro vam došla Badnja večer". Mi bi odgovarali „I s tobom zajedno.“ Badnjaci su se ložili i stvaljali u obliku križa u vatru. Nakon toga se svetom vodom blagoslivala kuća, blago i sve što se imalo i tata je molio virovanje. Po kući se posipala slama i nakon toga se molilo Anđeo Gospodnji i Gospine litanije. Poslije molitve je bila večera. Na stol se stavljalo Božićni kruh koji je za Božić bio posebno išaran i obogaćen suvim smokvama. Večeralo se s upaljenim svićama koje su se poslije gasile umaćući kruh u vino i lagano kapalo vino na sviće. Za večarom se nazdravljalo i rekalo bi se živili i dobro vam došla Badnja večer. Nakon večere se išlo čestitat po selu, pivalo se i zaigralo bi se kolo. Zatim se išlo na misu ponoćku. Poslije mise se već četita Božić i prođenje Isusovo. Pjeva se, zapuca se iz zračnih ili pravih pušaka i reklo bi se slava Bogu i porođenju Isusovu.³⁰

²⁷ Dragić, Helena. *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica ladertina 13/2 br. 13 (2017): str. 244.

²⁸ Dragić, Marko. *Badnja noć u folkloristici Hrvata*. Croatica et Slavica landertina 6, br. 6 (2010): 230.

²⁹ O tome više: Marko Dragić, *Priprava hrane za Božić i post na Badnji dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Motrišta br. 75.-76., Mostar, 2014., str. 31.-49.

³⁰ Zapisala sam 2022. godine u Kaštelima. Kazivao mi je Stipe Matić, rođ 1957. godine

3.2. Kalandora

„Sviječnica ili Prikazanje Gospodinovo kršćanski je blagdan koji se slavi 2. veljače. Tog dana blagoslivljaju se svijeće i održava procesija u znak svjetla božanske objave koju donosi Isus Krist.“³¹

Na Kamenskom uz naziv Sviječnica, ustaljeni su nazivi Kalandora i Svičnica. Na taj blagdan vjernici nose svijeće u crkvu na blagoslov. Svijeće blagoslovljene na Kalandoru palile su se na Badnjak, Božić, Uskrs te za vrijeme grmljavine i nevremena. Ljudi u selu bi imali običaj reći:

*Kalandora zime ora, ona muti na dnu moru.*³²

3.3. Cvjetnica

Cvjetnica ili drugim nazivom Nedjelja palmi označuje početak Velikog tjedna. Obilježavanje Cvjetnice slavi se od 4. stoljeća, a kršćani se prisjećaju Isusova ulaska u Jeruzalem.

„Najljepši prikaz Isusova ulaska u Jeruzalem donosi Ivan evanđelist u svom evanđelju:

Sutradan veliko moštvo naroda koje bijaše došlo na Blagdan, kada ču da dolazi Isusu i Jeruzalem, uze grane od palme te mu izađe u susret. I vikali su:

Hosana!

Blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje,

Kralj Izraelov! (Ivan, 12, 12-14)³³

Večer uoči Cvitnice bralo bi se cviće, kojega bi tada bilo, sve ovisi kada Uskrs spada. Nekad su to bile ljubičice, nekad procvitali cvit od drinjka ili žuti cvit šta smo zvali bobak.

³¹ Marko Dragić, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 478.

³² Zapisala sam 2022. godine. Kazivao mi je Stipe Matić rođ. 1957. godine.

³³ Barać, Ivana. *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriješkog kraja*. *Croatica et Slavica ladertina* 10/2 br.10. (2014): 376.

To je se sve stavljalo u jednu posudu s vodom na prozor. Ljudi bi rekli da će se doći anđeli priko noći kupat u tome. Sutra ujutro na Cvitnicu bi se svi umivali tom vodom, govorilo se da je to za lipotu, dobar vid i općenito za dobro zdravlje. Iza toga išlo se na misu, nosile su maslinove grančice ili češće lovorov list. Maslinovih grana nije uvijek bilo jedino kad bi ih ljudi sa mora dotrali. Poslije su se te grančice nosile u kuću, u pojetu među blago bi se zatakla po jedna, a isto tako na groblje jer je se sve tribalo blagosovit.³⁴

3.4. Sveto trodnevlje

Sveto trodnevlje obuhvaća Veliki četvrtak, Veliki petak i Veliku subotu. Na Veliki četvrtak crkva se prisjeća Isusove posljednje večere i preprema za slavlje Uskrsa. Na taj dan Isus je ustanovio euharistiju. Na Veliki petak nema euharistijskog slavlja i crkva taj dan obilježva kao spomendan na Isusuovu muku i smrt. Vjernici idu u crkvu i slušaju muku. Na Veliku subotu poznata kao i Bijela subota dan je Isusova počinka u grobu. U crkvi se provodi obred vazmenog bdijenja.³⁵

Na Kamenskom je običaj da se za vrijeme Svetog trodnevlja ne obavljaju teški poslovi, posti se sva tri dana i vrijeme provodi u molitvi i šutnji.

Veliki četvrtak bio je običaj da se za večeru jede zelje, bralo bi se divlje zelje, najčešće kopriva i škripavac. Na Veliki petak jeo se samo jedan obrok u danu i iza ručak se pilo crno vino. Narod bi rekao *koliko popiješ pritvorit će ti se u krv*. Na Veliku subotu su se pripremala jaja i bojala u ljuskama kapule te se pekao okrugli žuti kolač koji se zajedno sa soli nosio navečer na blagoslov. Na Veliki petak tradicionalno se moli:

Idi Diva slavnom grobu

sve cvileći i plačući

i za križ se hvatajući

Križu plačući govoraše,

o moj križu slavno drvce

što ti primi Sinka moga

³⁴ Zapisala sam 2019. godine u Kaštelima. Kazivao mi je Stipe Matić, rođ. 1957. godine

³⁵ Dragić, Marko. Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini. Hum br. 6, str 82.-99.

*više mrtva nego živa,
Isus s križa govorio;
ko bi ovu molitvu izmolio
na blagdanak na Veliki petak
Bog bi mu dao raj na umrli dan.³⁶*

3.5. Uskrs

Uskrs je za sve kršćane najveći i najvažniji blagdan. „Prvotno se Uskrs slavio svake nedjelje, a od 2. stoljeća slavi se jedanput godišnje nakon prvog proljentnog punog mjeseca, između 21. ožujka i 25. travnja.“³⁷ Uz slavljenje Uskrsa Hrvati vežu različite običaje i simbole. Na Kamenskom se rano ujutro išlo na misu, iza mise su djevojke i momci pjevali gangu i igrali kolo. Sve što je u subotu navečer blagoslovilo, jelo se ujutro prije mise. U zaseoku Brčići tradicionalno se organiziralo natjecanje u tucanju jajima. Čestitalo se po selu Uskrs, djeca bi dobivala po jedno obojeno jaje i kolačić. Na Uskrs se molila ova molitva:

*Gospe moja daj ti meni dobar dar,
Ja ću tebi bolji glas.
Od Isusa sinka tvoga
Koji ti je uskrsnuo.
Na jutrošnju jutricu,
Daj mi ga daj,
Na umrli dan.
Evo ću reć sto Isusa,
sto amena,*

³⁶ Zapislala sam 2018. godine. Kazivala mi je Jela Šuća (djevojačko Šarić), rođ. 1959. godine.

³⁷ Dragić, Marko. Veliki tjedan u ckveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa. Godišnjak Titius 8, br. 8, (2015): 176.

*I sto se puta prikrstit.*³⁸

3.6. Sveti Petar Apostol

Sveti Petar rođen je u Betsaidi u Galileji, ne zna se točno koje godine. Sin je Jonin i brat Andrijin, živo je kao ribar u Kafarnaumu te je bio oženjen. Prije nego što je postao prvi od dvanaestorice Isusuovih apostola, bio je učenik Ivana Krstitelja. Ovozemeljski život proveo je propovijedajući u Judeji, bio je i biskup u Antiohiji, potom u Rimu. Razapet je strmoglavice u Rimu između 64. i 67. godine.³⁹ Blagdan svetog Petra obilježava se 29. lipnja.

Na Kamenskom se nalazi crkva svetoga Petra Apostola i dio je župe Svetog Duha u Tijarici. Izgradnja crkve započela je 1934. godine, a dovršila se 1939. godine. Blagdan svetog Petra na Kamenskom se posebno se obilježava i slavi. Služi se svečana misa s procesijom, a poslije u selo bude *dernek*.

*Sveti Petar se posebno slavio. Taj dan se išlo u crkvu i na procesiju. Poslije bi se pivala ganga i igralo kolo. Nakon toga išlo se kući na ručak, dolazila bi i rodbina iz okolnih sela, peklo se janje. Poslije ručka ponovo se vraćalo u selo di je bio dernek, šetalo bi se gore dole, pivalo i veselilo. Momci su zamirali cure, stariji svit bi piva gangu i guslijo.*⁴⁰

4. Kosidba

Prije smo morali kupit sino, da bi blago mogli prehranit. Kosilo se ručno kosom i kupilo sino. Za to je prije tribalo kose dobro otkovat, to jest naoštrit. To smo uglavnom mi muški radili. Kosidba bi počinjala oko svetog Ante i trajala do Ilindana, do tada bi se koisilo sino, a od Ilindana bi se počimala kosit šenica i ječim. Naši ljudi sa Kamenska bi pokosili u polju, oko kuće, a oni koji su imali livade u Buškom blatu, išlo se i to kosit. Krenilo bi se u ranu zoru, ponilo nešto hrane i suvog mesa, kruva, vode, dan prije bi mater ispekla uščipke i to bi se ponilo u zobnicama i krenilo priko planine. Radilo se po cili dan, kosci su se natjecali ko će brže i bolje pokosit. Gledalo se i to koliko je nisko

³⁸ Zapisala sam 2019. godine u Kaštelima. Kazivala mi je Mira Matić (djevojačko Šapina), 1964. rođ. 1964. godine.

³⁹ Petar, sv.. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 8. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47839>>.

⁴⁰ Zapisala sam 2022. godine u Kaštelima. Kazivao mi je Stipe Matić, rođ. 1957. godine.

pokošeno, da nije što ostalo. Znalo se često prispavat u stajama u Bilom Polju kojih je ima, a imalo je nas dosta. I tu se stalo sve dok kosidba nije završila. Mještani bi naveče znali donit nešto hrane, šta se imalo, toplo mliko ili kiselo, kruva ili vode. Donilo se ono što se imalo. Često bi se zapivala ganga i zaigralo kolo. Kad se kosilo kod kuće i u Kamensku tada bi se za kosce zaklalo janje, kuvalo se i peklo jer je trebala bit dobra hrana jer se teško radilo u polju. Žene i djevojke su najčešće donosile hranu i znali bi reć „il kosijo, il vodu nosijo.“ Ni jedno ni drugo nije bilo lako u ta vrimena.⁴¹

5. Pučke pjesme

Pučke pjesme namjenjene su određenoj čitateljskoj publici te jednostavnim, lako razumljivim i pristupačnim tekstom opisuju svakodnevni život.⁴²

U radu je navedeno osam pučkih pjesama: *Rodno misto*, *Na sred vrta trešnja stara*, *Didovina*, *Kamenska stina*, *Zarasle su njive svuda samo drača*, *Selo moje drago*, *Kamensko*, *selo moje drago* i *Misto moje*. Sve pjesme novijeg su datuma i vezano su uz Kamensko. Pjesme su nostalgичnog tona, oslikavaju sjećanja na prošlost, djetinjstvo i život kakav je nekad bio. Motivi koji se provlače u svih osam pjesama su Kamensko, kamen, djetinjstvo i pozivanje na povratak rodnoj grudi.

RODNO MISTO

*Što stariji to nas više vuče,
Rodno misto one stare kuće.
Te su kuće naši najmiliji,
Od kamena nama napravili.
U njima nas mater je rodila,
i sa svojim mlikom zadojila
A i korak prvi naučila.*

⁴¹ Isto.

⁴² Vidiček, Biljana. Stilistička analiza narodnih i pučkih liriskih pjesama. Nova Croatica. 5 [35](5 [55]), str.241.

*Na kamenu mi smo se rodili,
Da bi svoju mladost provodili.
Igračke bi sami napravili,
Cili dan bi s njima se igrali.
Oko mista naša je planina,
Sve od Lastve pa do Brčić križa
Ta planina svima dobro znana,
Naša mladost po njoj se igrala.
S druge strane gradina se vidi,
naše njive onaj kamen sivi.
Zidovi nam nisu kao prije.
Obrušeni, ni pola ih nije.
Na njivama rasla je milina,
toga nema sad je korovina.
Praćka, strela, a i stara lopta.
Ta nam slika iz djetinjstva osta.
Svakog dana mi bi se igrali,
A pred večer kući se vraćali.
U mladosti je lipo bilo,
Dok nas život nije razdvojio.
Nediljon je išlo se na misu,
običaji takvi su u mistu.
Poslije mise mi bi se sastali
I o mistu malo popričali.
Poslije ručka malo bi odmorili
A predvečer balote igrali
Da bi bi poslije karte nastavili.
A navečer Bog se je molija
Napočinak nas je odvodija.⁴³*

⁴³ Zapisala sam 2019. na Kamenskom. Kazao mi je Joze Krolo rođ. 1960. godine.

NA SRED VRTA TREŠNJA STARA

*Na sred vrta trešnja stara
Sama sa sobom razgovara
Vidjela me kako slikam
Neka slova kako tipkam
A ja počeh da je pitam
Po prošlosti da se skitam
Reci meni trešnjo stara
Dali imaš za pjesmu dara
Sjećaš li se onih dana
Kada nisi bila sama
Kad je ovdje djece bilo
Kad se lijepo snove snilo
Itekako sjećam ja se
Reče ona i strese se
Od kad znadem sama zase
Bilo djece iz sveg sela
Bilo smija i veselja
I starijih tu je bilo
Jer uvijek se probat tilo
Slatke plode moga tila
Plod crveni od cvijeta bila
Puhni vjetar latica se prosu
Pa gdje nego u moju sjedu kosu
Ja ne marim trešnju dalje slušam
Sanjam kako plodove joj kušam
A sada su dani tako drugi
Reče ona sva u nekoj tugi
Često vidim samo neku tugu
Kolonu tužnu ali ne pre dugu
Ljude kako idu u tišini
Prema našoj dragoj kotarini*

*Koračaju iza tužnog lijesa
Molitva se čuje do nebesa
Vidim suzu ja iz cvijeta bijela
Shvatih sto mi ona reč je htjela
Opet ja joj tiho
progovaram
U mislima stih ja stvaram
Neboj ti se trešnjo stara
Ovaj narod pun je Božjeg dara
Sve će biti kao prije
Hrvat ovdje još propao nije
Nato ona meni tiho reče
Ti se moli zato svaku večer
Da procvjetam još godinu koju
Da kolone imaju mog cvijeta boju
Da se žene naši dragi momci
Nek cvjetove daruju djevojci
Da procvjeta ovo naše selo
Neka bude kao cvijet moj bijelo
Ja se nadam do svetog Petra
Ako ne bude nekog velikog vjetra
Da će doći neka nova dica
Moje plode odvajati od špica
Pitajmo se Kamenjani mili
Kad smo mi to u svom selu bili
Dal čekamo mi brećanje zvona
Da iza nas ide ona kolona.⁴⁴*

DIDOVINA

Tamo di nas mater rodi,

⁴⁴ Zapisala sam 2019. godine na Kamensku. Kazivao mi je Pere Tabak, rođ.1952. godine.

*Tu su naši pradidovi
u kamenu svoje gnjezdo svili.
Sve su svoje stine sami isklesali
I od njih nam kuće sagardili.
Puno toga lipoga je bilo,
U srca se naša usadilo.
Svi su znali raditi ponešto
I pomoći di je bilo teško.
Na njivama svega je bilo
uz pismu se i radilo.
Pivalo se i gangalo
I na karte zabavljalo.
U kužini hrana prava
Na buri se okus stvara.
Potrebno joj malo soli
Da bi ukus bio bolji.
Sa ognjišta malo dima
Još je bila ukusnija.
Takav miris kod svih nas je bio,
Na stolove on se prinosio.
Kupus, krompir i ostala spiza,
Hrana nama je bila najmilija.
Tu je bilo voća i povrća,
Najzdravijeg šta na svitu ima.
U podrumu stala kaca stara
Po kupusu ona mirisala .
Cili podrum mirisao
Na sve ono što je bilo zdravo.
Iz podruma miris pravi
Mlado vino i pršut nam stari.
Sada toga kod nas više nema,
Ostaje nam draga uspomena.
Tamo di je naša didovina ,*

Tu je naša draga domovina !!!⁴⁵

KAMENSKA STINA

*Kad pomislim na lipotu stine,
odmah dođe Kamensko mi ime.
Lipa li je ta Kamenska stina,
pelin, med i stara nam djedovina.
Uz tu stinu puno toga ima,
niklo cviče a i korovina.
Da nas na njoj više ima
bila bi nam ponosnija.
Kad dođemo ovoj stini
pivat će nam gardelini,
Poznat cvrkut od mladosti,
Vratit će se u starosti.
Svi ti ljudi dobro znaju
da je ovdje ko u raj,
Raj se nudi mi ne znamo
nemoj da nam bude kasno:
Uz ognjište i molitvu,
odrasli smo u svom mistu.
Pokuša sam svojoj dici
usadit ove riči,
Da nastavite ono staro,
što nam je od Boga dano.
Gospa Sinjska sve nas gleda,
Nikome nas ona neda.
Nastavimo ljudi moji
pivat pisme u slobodi,
U slobodi našeg kraja
Sto nam sinjska Gospa dala.*

⁴⁵ Zapislala sam 2019. godine. Kazivao mi je Joze Krolo, rođ. 1960. godine.

*Sinjska Gospe Kraljice Hrvata,
čuvaj kamen i sa njega brata !!!⁴⁶*

ZARASLE SU NJIVE SVUDA SAMO DRAČA

*Zarasle su njive, svuda samo drača,
uvenuše nam polja crvenoga maka.
Nema više ni smijeha ni plača,
Nema više djedova ni baka.
Mukinje su nestale,
nema više gloga,
Ni drinine nemaju više svoje slasti.
Ostao je kamen sivi,
zaboravljen i od Boga,
Umire nam selo bez ponosa i časti!
Trgnimo se dragi Kamenjani mili,
Razbacani po cilome svitu.
Sitimo se djetinjstva, kad smo mali bili.
Nedajmo Kamensko, naš pupoljak u cvitu!⁴⁷*

SELO MOJE DRAGO

*Učini mi se da me netko zove s naše šljive
Okrenuh se i čuh negdje
u daljini smjeh s obližnje njive,
Vidila sam sebe i mnoštvo poznatih lica,
Bila su to sve meni draga kamenska dica.
Od jutra do mraka s kamenom smo bili,
Svakim danom zajedno slatke snove snili.*

⁴⁶ Zapisla sam 2019. godine. Kaazivao mi je Joze Krolo rođ. 1960. godine

⁴⁷ Zapisala sam 2019. godine. Kazivao mi je Tihomir Matić, rođ. 1962. godine.

*Samo naša su bila polja i ledine,
Sve one drače, rupe i kupine.
Tražili smo zmije, bacali mačke,
Jahali krave, stali naglavačke.
Plašili smo starce, krali im voće,
Bili smo mi prave kamenske zloće.
Gradili smo kuće i pekli krumpire
Prerušavali se u opasne vampire.
Igrali se laštrike, sakrivača i trlje,
Nitko nije mario na robi za mrlje.
Igračke su nama bile sasvim strane,
Radije smo lomili mi s rašeljke grane.
Svako veče mi smo molili se Gospi
Da nam i ona u naše selo dospi,
Nakon 20ak dana kad ona ne dođe
Odustašmo i volja nas prođe.
Nije bilo lako pomirit se s time
Al te teške rane izličilo je vrime
U školi smo bili pioniri mali,
Titu i domovini cili smo se dali,
Crvenu smo kapu nosili na glavi,
I kutu na tilu šta se puno plavi
Ništa nama tada nije bilo jasno
Nisi smija reć ni «sritan Božić» glasno.
U školi smo Božiće provodili isto
Tu slavlju nikad nije bilo misto.
A tako lipo bijaše kad zabili se selo,
Kad na Badnjak sve bijaše veselo,
Okićena drvca i slama u svakom domu,
Pisma i radost u srdašcu momu.
Vani bura zviždi i puše iz duše
Lipo ti je čak kad i stabla se ruše
Kad smetovi zapriče ti staze
Kad samo najhrabriji po njima gaze*

*I pitam se zašto volim svoje selo malo
Pa ono mi je sve najlipše dalo
Dalo mi je radost, sriću i lipotu,
Dalo mi je taj korijen u mome životu.
Toliko ga volim da dalo mi je i muža
Kad ljubav daješ ljubav ti se i pruža
I gdje god da sam bila i vidila svašta
U Kamensko moje vodila me mašta
I kopala po škrinjici dječjih radosti
Prebirajuć po njima iz perspektive mladosti
Zapitah se zašto da čeznem i patim
Zašto mu se jednostavno ne vratim
I živim blizu onog što srcu mi je drago,
Što mi je bilo i ostalo najveće blago.
Sad tu sam i duša mi je na mistu
Vraćam se opet na tu staru pistu
Na Šarušu, u Grme i u moje Vlake,
U Dubravu, Razvalu, pod naše oblake.
A svima Vama koji proživili ste isto,
Kažem da ne zaboravite nikad svoje malo misto.
Jer ono Vam je bilo i otac i mati
Ono za Vama isto tako pati
Svratite mu digod, obnovite staze,
Ne dopustite da po njemu samo zviru gaze
Neka dica vaša osjete bar kap one divote
Što mi smo imali u izobilju dječje lipote.⁴⁸*

KAMENSKO, SELO MOJE DRAGO

*Selo, spokojno mi spava,
u krevetu, zelenom iz trava.*

⁴⁸ Zapislala sam 2019. godine. Kazivala mi je Ivona Tabak, rođ. 1973. godine.

*na tvrdoj stini, počiva mu glava,
kao oblak bijeli, ispod neba plava!*

*Moje selo lipo čedo, na grudima majke,
slatko spava, kao princ iz bajke.
samo slijepac nemože da vidi,
tu čistu ljepotu, to srce na hridi.*

*Spavaj, spavaj, moje misto malo,
misto dobrih, i čestitih ljudi,
oj Kamensko, do tebe mi je stalo,
vječno živi i sretno mi budi!*

*Hej razvalo lipoto i diko,
hej šušnjari, njivice i pasiko,
čatrnjo carska, pozdravljena budi,
i školo stara što vrime ti sudi.*

*Hej Kamenjani moji, ko se sjeća slasti,
srdelije, drinine, kupine i šljive,
kad smo ih kodica, uživali krasti,
prije nogometa s livodica, i ikačine njive.*

*Oj Matiči ponositi, i Krole plemenita roda,
i Tabak je ime sveto, od nebeska svoda.
oj Brčići od kamenih, a svilenih niti,
i Donlić bratska kuća, dobrotom se kiti.⁴⁹*

MISTO MOJE

*Od Brčica poda i Matića strane,
Tabakove dubrave i Krolinih greda,*

⁴⁹ Zapisala sam 2019. godine. Kazivao mi je Stipe Matić, 1957. godine.

*Mili Bože lipih li pogleda.
Ja Kamensko nosim u svom srcu,
Volim misto i njegovu dicu.
Volim ljude i te oštre stine
Rodoljube svoje domovine.
Između dva križa, ograda i njiva,
Preko ravne kose dođe se na barjak
Odatle se vidi Kurzurep i Novak.
Ja Kamensko nosim u svom srcu,
Volim misto i njegovu dicu.
Volim ljude i te oštre stine
Rodoljube svoje domovine.
Usrid svega sveti Petar stoji,
On se za nas dragom Bogu moli.
Ostanite vjerni svojoj grudi,
Kamenjani ponosni ljudi.
Ja Kamensko nosim u svom srcu,
Volim misto i njegovu dicu
Volim ljude i te oštre stine,
Rodoljube svoje domovine.⁵⁰*

6. Ganga

„Ganga se obično opisuje kao “grubo, primitivno, nestandardno, netempirano, petoglasje pomaknutnog tatka. (...) Najprepoznatljiviji stil je dvoglasno pjevanje u tijesnim intervalima, kao u žanru *rere* i *ojkavice*. Uglavnom su posrijedi deseterački dvostihovi, najčešće u rimi pa i s cenzurom (4/6).“⁵¹

Smatra se da je ganaga nastala na Imotskom području početkom 20. stoljeća te je se od tuda širila Hercegovinom i dalmatinskim zaleđem. Gangom su se opjevala seoska događanja, obitelji, osobe, smješne osobine i situacije, ljubavne dogodivštine, imanje,

⁵⁰ Zapisala sam 2019. godine. Kazao mi je Zoran Matić, rođ. 1979. godine.

⁵¹ Lorgier, Srećko. Ganga: priprosto (polifono) skupno pjevanje. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, br. 51/2 (2013): str. 505.

školovanje i sva ostala za selo važna događanja koja su zaokupljala ondašnjeg čovjeka, a ponekad su znale biti i izrazito pogrdne i uvredljive. Na Kamenskom su gangu pjevale i žene i muškarci. Pjevanje gange bilo je jedna od glavnih zanimacija i načina zabavljanja omladine, ali i starijih. Ganga se pjevala za sve veće blagadane svetkovine, proslave, ali pjevala se i u polju dok se obrađivala zemlja.

Selo moje u četiri reda

*Iz daljine ko Berlin izgleda.*⁵²

Oj motiko otpale ti uši

*Ti si mojoj dodijala duši.*⁵³

Ovo su ti sa Kamenska lole

*Što se krste i Bogu se mole.*⁵⁴

Šalji striče dolare sinovcu

*Nema cura u našem docu.*⁵⁵

Tabak Rere prodaje likere

*Na Kamensku kod svetoga Pere.*⁵⁶

Kume Stanko da berekin nisi

*Nebi Jaka pitala čiji si.*⁵⁷

⁵² Zapislala sam 2019. godine. Kazao mi je Stipe Matić, rođ. 1957. godine.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Zapisala sam 2019. godine. Kazao mi je Stipe Matić, rođ. 1957. godine.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Isto.

Kume Stanko rumenoga lica

Kono jablan pitoma ružica.⁵⁸

Volin pivat volin zagalamit

Nema toga ko će mi zabranit.⁵⁹

Sve se cure u selu vesele

Doša kući iz Delnica Zele.⁶⁰

Grdnu curu dukati udaju

Ja sirota mene će lipota.⁶¹

Šta će poštar dok su žive žene

Prije zore vijesti raznesene.⁶²

Oj Kamensko jesi kamenito

Lipo moje misto plemenito.⁶³

Vidi onu malu u crvenu

Uzet ću je ja za ženu.⁶⁴

Zelen bore što rasteš u gaju

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Isto.

⁶² Zapisala sam 2019. godine. Kazao mi je Stipe Matić, rođ. 1957. godine.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto.

*Stare cure što se ne udaju.*⁶⁵

Mala moja, moj rumeni cvitu

*Teško meni u tuđem svitu.*⁶⁶

Roška Luca urašeto gata

*Kako li bi privarila pratra.*⁶⁷

Čuvaj se duvanjske bure

*i livanjske cure.*⁶⁸

7. Poslovice

Poslovica je najmanje književno djelo koje sažeto prenosi stoljetna iskustva i znanja te detaljno opisuje osobe, pojave i događaje. „Karakter poslovica je utilitaristički i didaktički. Poslovice imaju općenacionalni karakter. U hrvatskoj povijesti književnosti poslovice su nazivane: proričja, priričja, pririč, priričak, mudroslovice, izreke; gnomi, sentence, sentencije.“⁶⁹ Više je načina klasificiranja poslovica. Najučestalije je klasificiranje po značenju te vremenu zapisivanja. Prisutno je i abecendo klasificiranje, ali i tematsko klasificiranje.⁷⁰

Ovu se neke od poslovica koje sam zabilježila:

*Vodu vari vodu ladi, voda bila ko i bila.*⁷¹

⁶⁵ Zapisala sam 2019. godine. Kazivala mi je Mira Matić (djev. Šapina), rođ. 1964. godine.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Zapisala sam 2022. godine. Kazivao mi je Stipe Matić, rođ. 1957. godine.

⁶⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet, Sveučilišta u Splitu, 2008., str. 528.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Zapisala sam 2022. godine. Kazivao mi je Stipe Matić, rođ. 1957. godine.

*Budala u Rim, budala iz Rima.*⁷²

*U šuplje puši ili budalastu kaži.*⁷³

*Leti ko mače u vareniku*⁷⁴

*Laje ko pas na misec.*⁷⁵

*Teško ti je punici na zetovoj ulici.*⁷⁶

*Otpadaš od ljudi ko kukolj od žita.*⁷⁷

*Bit će dana za megdana.*⁷⁸

*Tko s đavlom tikve sadi o glavu mu se odbija.*⁷⁹

*Dobrom konju sto mana, a rđavom samo jedna ne valja.*⁸⁰

*Ne bi ga poljubila ni za brdo ušćipaka.*⁸¹

Rječnik

B

berekin – mlađi neoženjeni momak

blago - stoka

bobak – žuto sitno samoniklo cvijeće

⁷² Isto.

⁷³ Isto.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Zapisla sam 2022. godine u Kaštelima. Kazivala mi je Mira Matić (djev. Šapina) , rođ. 1964. godine.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Zapisla sam 2022. godine u Kaštelima. Kazivala mi je Mira Matić (djev. Šapina) , rođ. 1964. godine.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Isto.

Ć

ćoša - kut

D

dodijati - dosaditi

digod - ponekad

drinine - drijen

drača - žbunje

G

grive – konjska kosa

grdna - ružna

guvno – mjesto na kojem se vrlo žito

K

kaca – posuda za kiseljenje kupusa

korovin - korov

kose – alat s kojim se kosi trava

kotarina – groblje na Kamenskom

kuvati - kuhati

L

lišnjak - lješnjak

M

megdan – slavlje, natjecanje

mukinja – divlje voće

O

oraj - orah

S

sino - sijeno

strela - strijela

suvi – suhi

V

valjen- hvaljen

varenika – svježe kuhano mlijeko

Z

zviri - zvijeri

8. Zaključak

Istraživanje usmene i pučke književnosti doprinosi očuvanju tradicije, običaja i vjerovanja bez kojih ni jedna zajednica i narod nebi mogli opstati. Kamensko, iako maleno selo baštini mnoge običaje koji su se zahvaljujući usmenoj predaji očuvali sve do danjašnjih dana. Kamen krš i nepristupačan teren stanovnicima su često otežavali život, no to ih nikada nije

spriječilo u radosti življenja i borbi za opstanak. Njegući narodne običaje formira se idnetitet i prepoznatljivost nekog mjesta, u ovom slučaju Kamenskoga.

Selo iz već godina bilježi kontinuirani pad broja stanovnika, ali priče, predaje, vjerovanja, običaji i dalje se njeguju i čuvaju te prenose mlađim generacijama, iako su raseljeni diljem Lijepe Naše i svijeta. Gazeći prema budućnosti nikad ne smijemo zaboraviti svoje korijene i identitet, oni bi nam uvijek trebali biti osnovno uporište na koje se trebamo oslanjati i kojem se moramo vraćati.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača

Joze Krolo, (rođ. 1960.), na Kamenskom

Mira Matić, (djev. Šapina, rođ. 1964), u Vranjačama (Roško Polje), Tomislavgrad

Stipe Matić, (rođ. 1957.) na Kamenskom

Tihomir Matić (rođ. 1962.) na Kamenskom

Zoran Matić (rođ. 1979.) na Kamenskom

Tihomir Perković (rođ. 1972.) u Podhumu, Livno

Ante Sučić (rođ. 1951.) u Roškom Polju, Tomislavgrad

Mira Šapina (djev. Đikić, rođ. 1971.) u Rošnjačama, Tomislavgrad

Jela Šuća (djev. Šarić, rođ. 1959.) u Koritima, Tomislavgrad

Ivona Tabak (rođ. 1973.) na Kamenskom

Literatura

1. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriješkoga kraja*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, 10/2, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014. str. 375.-385.
2. Bošković-Stulli-Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.
3. Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
4. Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004.
5. Dragić, Helena. *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., 235.-252.
6. Dragić, Marko. *Hajdučki harambaša Andrija Šimić po čijim vrlinama je nazvan HNK Hajduk*, *Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja* 46. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2020, 292-332.

7. Dragić, Marko. Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 219.-240.
8. Dragić, Marko. Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, 141-163.
9. Dragić, Marko. Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5-42.
10. Dragić, Marko. Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
11. Dragić, Marko. Priprava hrane za Božić i post na Badnji dan u hrvatskoj katoličkoj baštini, Motrišta br. 75.-76., Mostar, 2014., str. 31.-49.
12. Dragić, Marko. Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 123.-140.
13. Dragić, Marko. Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju, Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 379-411.
14. Dragić, Marko. Badnja noć u folkloristici Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
15. Dragić, Marko. Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 467-488.
16. Dragić, Marko. Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-104.
17. Dragić, Marko. Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 21-44.
18. Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
19. Dragić, Marko. Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.

20. Ganga, pismice iz Hercegovine, Imotske krajine, Livna i Kupresa (sabrao i pripremio Anđelko Mijatović). Naša ognjišta. Duvno, 1973.
21. Kekez, Josip. Svaki je kamen da se kuća gradi. Hrvatske poslovice sakupljene u naše dane po književnim i jezikoslovnim djelima nastalima od 12. do 19. stoljeća. Izdavački centar „Revija“ Osijek 1986, 1990.
22. Lorger, Srećko. Ganga: priprosto (polifono) skupno pjevanje. Anali Zvaoda za povijese znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjentnostu u Dubrovniku, br. 51/2, 2013., str. 505.
23. Milićević, Josip, Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. 472-498.
24. Pinjuh, Dijana. Hajdučija u Hercegovini u 18. stoljeću. Hercegovina, br. 5. 2019., str. 116.
25. Povijest hrvatske književnosti, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
26. Usmene lirске pjesme, priredio Stipe Botica, SHK, Zagreb, 1996.
27. Usmene pripovijetke i predaje, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.
28. Poslovice, zagonetke i govornički oblici, priredio Josip Kekez, SHK, MH, Zagreb 1996.
29. Tomašević, fra Luka Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću) Knjižnica «Gospa Sinjska» knjiga br. 6, Sinj 2000.
30. Vidiček, Biljana. "Stilistička analiza narodnih i pučkih lirskih pjesama." *Nova Croatica* 5 [35], br. 5 [55] (2011): 239-290.

Internetski izvori

1. Petar, sv.. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 1. 8. 2022.
<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47839>>.

Sažetak

Rad se temelji na terenskim zapisima i istraživanjima provedenim u proljeće 2019. i ljeto 2022. godine. Zapisi obuhvaćaju usmenu i pučku književnost Kamenskoga u etnološkom kontekstu. Kamensko je maleno selo smješteno na samoj granici s Bosnom i Hercegovinom. Upravo je takav položaj sela uvjetovao da Kamensko obiluje običajima koji su povezani sa sinjskim i triljskim krajem kojem selo administrativno pripada, ali i s buško blatskim krajem koju mu je geografski najbliže. Usmena i pučka književnost Kamenskoga oslikava mnoge narodne priče, legende i pjesme koje su stariji mještani godinama prepričavali i na taj način čuvali tradiciju od zaborava. Osim usmenih i pučkih predaja i priča, crkveno-pučka baština Kamenskoga ima iznimno važnu ulogu u očuvanju običaja i većinom je vezana uz najvažnije blagdane i svetkovine. Upravo su crkva i vjera usmjeravali i okupljali Kamenjane, s njom su se rađali i umirali, ispraćali u daleki svijet, ali i vraćali svome ognjištu.

Ključne riječi: Kamensko, usmena književnost, pučka književnost, crkveno-pučka baština, običaji.

ORAL AND FOLK LITERATURE OF KAMENSKO IN ETHNOLOGICAL CONTEXT

Summary

The paper is based on field records and research conducted in spring 2019 and summer 2022. The records include oral and folk literature of Kamensko in an ethnological context. Kamensko is a small village located on the very border with Bosnia and Herzegovina. In the fact, this specific location of the village has determined that Kamensko abounds in customs that are not only connected to the regions of Sinj and Trlj, to which the village administratively belongs, but also to the Buško blato region, which is geographically the closest. The oral and folk literature of Kamensko depicts many folk stories, legends and songs that the senior locals have been retelling for years, thus perserving the tradication from oblivion. In addition to oral and folk traditions and stories, the church and folk heritage of Kamensko plays an extremely important role in the preservation of customs and is commonly related to the most important holidays and festivites. It was the church and faith that guided and gathered the popele of Kamensko; the faith they were born and died with and and that send them off to a distant world, but also brought them back to their hearth.

Key words: Kamensko, oral literature, folk literature, church and folk heritage, customs

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Marija Matic, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrvatskog i njemačkog jezika^{književnosti}, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26. rujna 2022.

Potpis

OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Marija Murić
NASLOV RADA	Usmena i pućka književnost Kamenskoga u etnoloskom kontekstu
VRSTA RADA	Završni rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Filologija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	prof. dr. sc. Marko Drazić
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	/
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. Prof. dr. sc. Marko Drazić 2. doc. dr. sc. Lucijana Armandić Šunđić 3. dr. sc. Nikola Šunđić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 26. rujna 2022.

mjesto, datum

Murić

potpis studenta/ice